

Vienuoliai pranciškonai Kretingoje

Didelės įtakos pajūrio žemaičių dvasiniam gyvenimui ir kultūros raidai turėjo XVII a. pradžioje Kretingoje įkurtas Bernardinų, t.y. pranciškonų observantų vienuolynas — seniausias vienuolynas Žemaitijoje. Jo atsiradimas betarpiškai susijęs su Lietuvoje kilusia reformacija.

Tuo metu Kretinga buvo protestantiškosios Prūsijos kunigaikštystės pasienyje. Todėl jos apylinkėse smarkiai išplito liuteronizmas. Kaimyninėje Kartenoje ir Salantuose įsitvirtino kalvinistai, t.y. evangelikai reformatoriai. Dalis gyventojų sugrįžo prie pagonybės ir užkūrė ties Palanga ir Salantais šventąją ugnį.

Katalikybės pozicijoms silpstant, Žemaičių seniūnas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmonas Jonas Karolis Chodkevičius savo valdose Kretingos kaime 1602 m. pastatė medinę bažnyčią ir įsteigė Bernardinų vienuolyną¹, tapusį katalikų bažnyčios kovos su protestantizmu Žemaitijoje forpostu.

Siekdami, kad bernardinai ilgam čia įsitvirtintų, Jonas Karolis ir Sofija Chodkevičiai fundavo 1605-1617 m.m. mūrinių vienuolyno rūmų ir bažnyčios statybą. Jai paskyrė 12-os metų Kretingos dvaro pajamas. 1619 m. fundatoriai užrašė vienuolynui 3 valakus žemės ir paskyrė dalį duoklės, kurią dvaras surinkdavo iš Kretingos valsčiaus: po 150 statinių miežių ir avių, 70 statinių rugių, 10 statinių kviečių, 400 fluorenų, 300 vištų, 150 žąsų, 2 statines medaus, 300 vežimų šieno ir 100 ašių malkų².

Atvykę į Kretingą, vienuoliai lankė parapijos žmones, aiškino jiems krikščionybės tiesas, globojo prieglauda, nuo 1610 m. išlaikė parapinę mokyklą.

1659 ir 1710 metais vienuolyną apiplėšė ir nuniokėjo švedų kariuomenė. Negandoms praslinskus, dvaro savininkų Sapiegų lėšomis pastatai buvo remontuojami, atnaujintas pa-

grindinis bažnyčios altorius. Manoma, kad prie bažnyčios interjero atkūrimo prisidėjo skulptorius ir tapytojas Jokimas Dobročinskis³.

XIX a. bernardinus užgriuvo negandos. Rusų valdžia varžė vienuolyno veiklą, draudė palaikyti ryšius su ordinu vadovybe, priimti neti į vienuolyną naujokus. Panaikinę 1842 m. Lietuvos bernardinų provinciją, rusai Kretingoje apgyvendino paskutinįjį bernardinų provincijolą tėvą Domininką Šukevičių⁴.

1864 m. į Kretingą atiušti uždarytų Dotnuvos, Kolainių, Troškūnų ir kitų vienuolynų vienuoliai, kurie dėl amžiaus ar sveikatos nebetiko darbu parapijose⁵. Be to, čia buvo siunčiami priežiūrai nubausti rusų valdžiai nepaklusę kunigai.

Neleidžiant priimti naujokų, 1895 m. Kretingoje buvo likę 8 bernardinai⁶. 1905 m. mirė paskutinis vienuolyno gvardijonas tėvas Jeronimas Beržanskis⁷, o 1913 m. — paskutinis vienuolis, subdjakonas brolis Petras⁸.

Iš XIX a. vienuolyne gyvenusių ir dirbusių vienuolių būtina paminėti botaniką, floristą, garsų pamokslininką tėvą Ambrozijų Pabrėžą ir lietuvių kalbos gramatikos autorių tėvą Simoną Grosą.

Išlikę XVIII-XIX a.a. inventoriai⁹, atlikti tyrimai¹⁰ leidžia susidaryti vaizdą apie vienuolyno pastatus ir valdas.

Vienuolyno žemės plytėjo abipus Pastau-ninko upelio. Netoli jo santakos su Akmenos upe stovėjo akmenų mūro siena apjuosta bažnyčia, vienuolyno rūmai, svirnas su rūsiu, ledainė, šeimynos namas, arklidės su daržine,

JULIUS KANARSKAS

tvartai su ratine, daržinė, paukštidės ir sandėliai.

Už sienos prie tvėnkinio rymojo kluonas, daržinė, vandens malūnas ir palivarko namas su skalbykla bei pristatytu mediniu tvarteliu. Už jo veikė kalkių degykla.

Prie Akmenos stūksojo bravoras, pusiau mūrinė pirtis, skalbykla ir 2 mediniai namai vienuolyno tarnautojams.

Didžioji dauguma pastatų buvo akmenų mūro, su gontais dengtais šlaitiniais stogais. Šalia vienuolyno buvo daržai ir sodas, kuriame stovėjo sodininko namelis ir saulės laikrodis.

Vienuolyno rūmai buvo dviejų aukštų, su uždaru vidaus kiemu. Pirmame aukšte gyveno gvardijonas ir buvo pagalbinės patalpos: mažasis ir didysis refektoriai, virtuvė, sandėliai ir kita. Antrame aukšte, abipus koridoriaus, glaudėsi 29 celės su kamaromis, veikė biblioteka. Joje 1788 m. buvo 758 knygos¹¹, o 1888 m. — 3132 knygos¹². Gvardijono celę, didįjį refektorių ir biblioteką puošė fundatorių Jono Karolio ir Sofijos Chodkevičių portretai bei įvairūs paveiksai¹³.

Puošnumu pasižymėjo bažnyčia. Jos interjerą puošė ornamentuotos durys, sakykla su skulptūromis, krikštykla, altoriai su paveiksiais ir skulptūromis, vienuolių choro stalės su pranciškonų kankinių portretais, grakštūs vargonai.

Iš pradžių bažnyčia buvo vienanavė, gotikinė, su virš bokšto ir presbiterijos kylančiais renesansiniais kupolais. 1907-1912 metais ji

DIDYSIS REFEKTORIUS TARPUKARYJE

BERNARDINŲ VIENUOLYNŲ BAŽNYČIA XX AMŽIAUS PRADŽIOJE

rekonstruota: pristatytos dvi šoninės navos, išmūrytas erdvus transeptas su puošniais frontonais. Virš jos iškilo naujas medinis bokštas su 4 šoniniais bokšteliais.

Šalia bažnyčios, dabartiniame šventoriuje, XVII-XVIII amžiais veikė bažnytinės kapinės. Garbingiausi žmonės ir vienuoliai buvo laidojami po bažnyčia išmūrytuose rūsiuose. Po pagrindiniu altoriumi amžinam poilsiui atgulė grafo J. K. Chodkevičiaus artimieji: sesuo Kristina Forensbach, žmona Sofija, sūnūs Kazimieras ir Jeronimas Jonas Krizostomas.

Kretingos vienuolyno veiklos atkūrimas susijęs su kunigo Antano Bizausko asmenybe. Gavęs valdžios leidimą įstoti į vienuolyną, 1912 m. jis davė vienuolio įžadus ir, pasirinkęs tėvo Pranciškaus vardą, atvyko į Kretingą. 1913-1914 metais į vienuolius jis priėmė kunigus Živatkauską — tėvą Antaną, Juozapaitį — tėvą Juvenalį, Pečkaity — tėvą Jeronimą bei kelis broliukus¹³. Tokiu būdu tėvas Pranciškus atgaivino Kretingos vienuolyną ir atnaujino pranciškonų veiklą Lietuvoje.

Tarpukaryje Kretingos pranciškonų vienuolynas tapo 1931 m. atkurtos savarankiškos Šv. Kazimiero Lietuvos provincijos centru. Pranciškonų, ypač tėvo Augustino Dirvelės ir tėvo Kazimiero Čepulio, pastangomis įvyko didelių pokyčių ne tik vienuolyno, bet ir Kretingos miesto gyvenime. Vienuolyno žemėse buvo pastatyta moderni pranciškonų ordino berniukų gimnazija, prieglaudų rūmai išeivijos lietuviams (Šv. Antano rūmai), išmūryta Lurdo grotų, parapijos kapinėse pastatytas paminklas-koplytelė ant tėvo Ambrozijaus Pabrėžos kapo, buvusiame vandens malūno pastate įrengta elektrinė, pradėta formuoti dabartinė Savanorių gatvė.

Pranciškonai turėjo savo spaustuovę, kurioje spausdino žurnalą "Pranciškonų pasaulis", laikraštį "Sursum corda", leidinį "Kretingos R. K. parapija", kaledorinį žinyną "Misių metraštis", įvairaus turinio knygas, skelbimus.

1940 metų liepos 26 d. bolševikų valdžia vienuolyną ir gimnaziją uždarė, o vienuolynui priklausantiuose pastatuose įsikūrė okupacinė kariuomenė. 1941 metų birželio 26 d. mieste kilęs gaisras smarkiai apnaikino baž-

nyčią, vienuolyną ir kitus pranciškonų pastatus. Karo metais grįžę pranciškonai bandė atnaujinti vienuolyno veiklą, tačiau, sugrįžus bolševikams, 1947 m. vienuolynas buvo uždarytas. Paskutinysis jo gvardijonas tėvas Patricijus Puodžiūnas ištremtas į Sibirą¹⁴.

Tik 1989 m. pranciškonai vėl sugrįžo į Kretingą. Pirmieji atvyko gvardijonas ir parapijos klebonas tėvas Juozapas Pudžemys, kunigai Edmundas Atkočiūnas — tėvas Rokas ir Astijus Kungys — tėvas Silvestras. Jiems teko atgaivinti pranciškonų veiklą, rūpintis vienuolynui priklausančių pastatų atgavimu, tęsti sielovados darbą.

Išnašos:

- 1 Valančius M. Raštai. T. 2. Vilnius, 1972. P. 386.
- 2 Ten pat. P. 285; T. Justinas Vaškys, O.

BAŽNYČIA PO 1907-1912 METŲ REKONSTRUKCIJOS

F. M. Pranciškonai Kretingoje. Kretinga, 1940. P. 26; Ruškys P. Kretingos vienuolynas. Žurn.: Tiesos kelias. 1928 m. Nr. 2. P. 62.

3 Lietuvos valstybinis istorijos archyvas. F. S. A. S. v. 19548. L. 3.

4 Kretingos muziejaus mokslinis archyvas, J. Mickevičiaus fondas, byla Nr. 13; Čerbulėnas K. Renesansas Kretingoje. Žurn.: Statyba ir architektūra. 1968 m. Nr. 12.

5 Bažnytinė apžvalga. 1914 m. Nr. 6. P. 81.

6 Valančius M. Pastabos pačiam sau. Klaipėda, 1929. P. 97-101.

7 Kalendarorius ūkininkams 1896. Vilnius, 1895. P. 22.

8 Šv. Pranciškaus Varpelis. 1923 m. Nr. 4. P. 15.

9 Ten pat; Kretingos pranciškonų vienuolynas. Lietuvos pranciškonų leidinys. 1989 m. P. 14.

10 Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos rankraščių skyrius, fondas 39; Vilniaus Universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, fondas 199; Kretingos muziejaus fondai, Nr. p. 6290.

11 Kretingos pranciškonų vienuolynas. Istoriniai tyrimai. Autorius K. Čerbulėnas. Kaunas, 1989. Saugoma Paminklų restauravimo projektavimo instituto archyve, f. 5, s.v. 123; Adamonis T., Čerbulėnas K. Lietuvos dailės ir architektūros istorija. T. 1. Vilnius, 1987; Lietuvos architektūros istorija. T. 1. Vilnius, 1987.

12 Kretingos muziejaus fondai, Nr. P. 6290, L. 33-39.

13 Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos rankraščių skyrius, f. 39, s.v. 116. L. 5.

14 Kretingos muziejaus fondai, Nr. P. 6290, L. 30, 31, 33.

15 Šaltinis. 1913 m. Nr. 16. P. 252; Nr. 30. P. 476; Šv. Pranciškaus Varpelis. 1923 m. Nr. 4. P. 15.

16 Misius K., Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. Vilnius, 1993. P. 376.

JULIUS KANARSKAS
Kretingos muziejaus
istorijos skyriaus vedėjas
(NUOTRAUKOS IŠ KRETINGOS
MUZIEJAUS FONDŲ)